

KULTŪRA

MENAS LITERATŪRA MOKSLAS

2007 LIEPOS 14 d.

DRAUGO ŠEŠTADIENINIS PRIEDAS

Nr. 136 (27)

PEDAGOGAS

nešantis patriotinio ugdymo žiburį prof. Vincentas Lamanuskas

„Žmogus nėra pilnutinis žmogus, jei jame nėra išvystyta tautinė jo individualybė, ir gyvenimas nėra pilnutinis gyvenimas, jei jame nedalyvauja tauta. Dėl to ir ugdymas nėra pilnutinis, jei jis neišvysto žmogaus kaip tautinio individo ir neįveda jo į tautos gyvenimą. Kaip tauta sudaro integralinę gyvenimo dalį, taip tautinis auklėjimas sudaro integralinę ugdymo dalį.“

Antanas Maceina

PROF. HABIL. DR. ONA VOVERIENĖ

Pasitęsus politiniam klimatui paskutiniaisiais sovietinės okupacijos metais Lietuvos pedagogikos mokslas pradėjo atsigaivinti. Iš dvasinės tremties ir užmaršties sugrįžo į mūsų gyvenimą mūsų didieji – filosofinės minties pedagogikoje pradininkas Antanas Maceina, Stasys Šalkauskis, Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Gabrielė Petkevičaitė-Bitė, Juozas Laužikas ir kiti. Apginta keli šimtai pedagogikos mokslo daktaro disertacijų, habilitacinių darbų, parašyta ir išleista kelios dešimtys monografijų, net pasaulio geriausių pedagogų darbai, pasirodė dešimtys knygų, mokymo literatūros ir svarbiausia iškilo visas žvaigždynas Lietuvos pedagogikos mokslininkų – Juozas Laužikas, Leonas Jovaiša, Vincas Auryla, Juozas Vaitkevičius, Magdalena Karčiauskienė, Meilė Lukšienė, Antanas Miškinis, Vladas Voveris. Buvo į ką atsiremti ir į ką lygiuotis.

Pedagogikos mokslas ypač jautrus ideologijoms. Lietuvai atgavus nepriklausomybę ir atsiradus partijų ir ideologijų pliuralizmui, pedagogikos mokslas sutriko: vieni dairėsi į Rytus, kiti – į Vakarus, kai ką reikėjo užmiršti, daug ko pradėti mokyti iš naujo. Senoji pedagogikos mokslininkų karta beveik visa ir beveik vienu metu pasitraukė. Buvo tikėtasi, kad iškils nauja talentingų pedagogikos mokslininkų karta, sparnuojama naujų vokiečių idėjų, ir ji, kaip ir pedagogikos mokslininkų ankstesnioji karta garsino Lietuvos pedagogikos mokslą Rytuose, dabar pakartos jų sėkmingą žygį į Vakarus.

Deja, taip neatsitiko. Kol kas Lietuvoje tema-

tau vienintelį ryškų pedagogikos mokslininką – prof. Vincentą Lamanuską iš Šiaulių universiteto. Kalbant metaforiškai, jis kaip daugiaaukštis bokštas yra iškilęs virš dabartinės pedagogikos slėnių. Su malonumu visada gaudau ir kaupi jo straipsnius ir knygas, ne vieną jų esu recenzavusi Lietuvos spaudoje; dabar apsidžiaugiau sulaukusi jo naujausios knygos *Švietimo dimensijos* (V, 2007).

Knygoje publikuoti 55 jo straipsniai, anksčiau paskelbti Respublikos spaudoje. Jų tematika įvairi, pradedant universitetinio mokslo valdymu, švietimo kokybės analize, gamtamokslinio ugdymo problemomis, korupcija Lietuvos švietimo sistemoje; profiliniu mokymu ir baigiant Šiaulių miesto švietimo ir kultūros problemomis. Tiesą sakant, skaitant knygą susidaro toks įspūdis, kad nėra pedagogikos moksle ir švietimo srityje tokios problemos, prie kurios nebūtų prisilietusi mokslininko širdis ir jo analitinis protas. Apie ką mokslininkas berašytų jaučiasi, kad jis su klausimu yra gerai susipažinęs, žino jo ištakas ir šaknis ir žino, kaip jį spręsti. Ir tai neatsitiktinai. Kaip jis pats rašo knygos pradžioje savo kelių švietimo sistemoje ir pedagogikos moksle jis pradėjo 1990-aisiais metais kaimo mokyklėlėje. Nepaisant įvairiausių politinių, ekonominių ir socialinių peripetijų, jo akademinis kelias buvo nuoseklus ir kryptingas – eilinis mokytojas, klasės auklėtojas, kaimo mokyklos direktorius, miesto mokyklos vadovas, Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo

Nukelta į 2 psl.

Prof. Vincentas Lamanuskas

Šio šeštadienio Kultūros turinys

- 1 psl. Prof. habil. dr. Ona Voverienė
Pedagogas, nešantis patriotinio ugdymo žiburį. Prof. Vincentas Lamanuskas.
- 3 psl. Leonas Peleckis-Kaktavičius. Eilėraščiai.
- 4 psl. Gražina Mareckaitė.
Telšių teatro mįslės. Žemaitės teatro Vaikų ir jaunimo studija „Aglia“.
- 6 psl. Alfredas Guščius. Ir Sibire „Jausmų kamuoliukas“ gali tapti asmenybe. Recenzija apie Izidoriaus Ignatavičiaus apysaką *Bet širdies nepavogė*.
- 8 psl. Vytautas V. Landsbergis.
Dominyko kelionė į žvaigždes. Pasaka suaugusiems. (7)

Mūsų keliai su prof. V. Lamanusku susitiko tautinio, patriotinio ir religinio ugdymo konferencijose. Jo kūrybinėje biografijoje šiai kryptčiai skirta daug dėmesio (...) jis simpatizuoja „idealaus lietuvio“ modeliui.

PEDAGOGAS

Atkelta iš 1 psl.

viceministras, Universiteto dėstytojas, katedros vedėjas, mokslinių tyrimų centro vadovas, habilituotas daktaras, profesorius, tarptautinio mokslinio žurnalo *Journal of Baltic Science Education*, įvairių tarptautinių edukologijos mokslų draugijų narys, tarptautinių pedagogikos mokslinių žurnalo redkolegijų narys ir pan., darbštus, kryptingas, turintis tikslą, mokantis atkakliai jo siekti, tiesiai ir ryžtingai. To kelio gairės, kryžkelės ir vingiai atsispindi jo knygoje, viename jo straipsnyje daugiau, kitame mažiau. O žiburėlis kuris jam švietė jo visą kelią ir neleido iš jo išklysti – tai buvo akad. Zigmas Zinkevičius ir jo priesakas jauniems mokytojams, matyt, jo ne kartą kartotas, o dabar ir įtvirtintas jo knygoje *Prie lituanistikos židinio* (V, 1999):

„... neretai girdime raginant žiūrėti į ateitį ir užmiršti praeitį. Be praeities pažinimo nesukursime ateities. Iš praeities turime semtis jėgų ateities kūrybai. Medis negali augti be šaknų“.

Prof. V. Lamanauko kūryboje žvilgsnis į praeitį – ne tą sovietinę, kuri mums buvo prievarta primesta ir buvo svetimųjų to meto dabartis, kurią, deja, ir mūsų pavergtą Tautą okupantams padėjo kurti, o į mūsų Tautos, mūsų Valstybės ir mūsų pedagogikos mokslo praeitį, kurią kūrė mūsų žymieji ir didieji tautiečiai.

Mūsų keliai su prof. V. Lamanauku susitiko tautinio, patriotinio ir religinio ugdymo konferencijose. Jo kūrybinėje biografiijoje šiai krypčiai skirta daug dėmesio. Ir knygoje iš 55 jo straipsnių tautinio, patriotinio bei krikščioniškojo ugdymo problemoms ir įvairiems su jomis susijusiems klausimams skirta 12 straipsnių.

Straipsnyje „Kokio mokytojo reikia Lietuvai?“ prof. V. Lamanaukas rašo apie tai, kas dabar pedagogikos mokslui svarbiausia – apie mokytojų

rengimą dabartinėse Lietuvos aukštosiose mokyklose. Taigi, kokio mokytojo dabar reikia Lietuvai?

Prof. V. Lamanauko nuomone, visų pirma mokytojo, gebančio pasirinkti optimalią mokyimo metodiką iš visų alternatyvių; mokančio taikyti naujausias pedagogikos teorijos žinias, naudojant jo pasirinktą mokyimo metodiką, praktikoje, mokyimo procese; sumaniai derinančio masinę švietimą su aukšta jo kokybe, jos siekiant nenuolaidžiaujant besimokančiajam, o griežtai ir atsakingai; nebijančio kūrybiškai naudoti inovacijas mokyimo procese, kad ir kaip jos bebūtų nepalankiai sutinkamos jo kolegų, manančių, kad inovacijos drumsčia ramybę ir kad jos pavojingos; kūrybingai atnaujinančio savo dėstomą dalyką, atsižvelgiant į besikeičiančią situaciją; nuolat keliančio savo kvalifikaciją ir gilinančio savo dalykines žinias tam, kad galėtų numatyti kintančią ateitį ir prie jos derinti savo dėstomą dalyką.

Išanalizavęs kitų pasaulio šalių patirtį mokytojų rengimo srityje prof. V. Lamanaukas išsiaiškino asmenybės formavimo įvairiose šalyse modelius. „Idealaus japono“ modelyje pateikiama net 16 savybių, iš kurių svarbiausios – būti patriotu, rūpintis visuomenės gerove, gerbti valstybinę simboliką, valdyti savo norus, gerbti socialines vertybes, pasižymėti geriausiomis nacionalinėmis savybėmis ir t.t. (Ten pat, p. 189).

Ar turi dabartinis Lietuvos pedagogikos mokslas idealaus lietuvio modelį, kaip siekiamybę, kaip tikslą, kaip vieną svarbiausių mokyklos uždavinių? Profesorius straipsnyje to klausimo neatsako. Bet remiantis kitais jo straipsniais, paskelbtais knygoje, akivaizdu, kad jis simpatizuoja „idealaus lietuvio“ modeliui, kurį buvo sukūrę anos nepriklausomos prieškarinio Lietuvos pedagogikos mokslininkai – Antanas Maceina, Stasys Šalkauskis, Marija Pečkauskaitė-Šatrijos Ragana, Gabrie-

liaus (tautiečiai). Deja, jų 2000-aisiais metais į Lietuvą atvyko studijuoti 611 jaunuolių, o iš Lietuvos į Vakarų universitetus išvyko dvigubai daugiau 1,134. Ta tendencija nuo 2000-ųjų metų tapo stabili; Lietuva patiria didžiulius nuostolius dėl „protų nutekėjimo“ (Lamanaukas V. Šalies švietimo kokybės kaitos kontekste // *Švietimo dimensijos*. – V, 2007. – P. 191-195). Todėl stebint per žiniasklaidą įvykius Klaipėdoje, kur persekiojami studentai užsieniečiai, susirūpinimą kelia Klaipėdos savivaldybės indiferentiškas požiūris į čia studijuojančius užsienio jaunuolius. Tai neatleistina ir kuo skubiausiai svarstyti visais Lietuvos valdžios lygmenimis.

Šios netikėtai iškilusių problemų kontekste, daugelis pedagogikos idėjų šiandien atrodo pasenusiomis, permąstytinomis ir viena iš pačių aktualiausių pedagogikos idėjų tampa tautinio ir patriotinio ugdymo, taikintina visose Lietuvos mokyklose, jungiant į tą sąvoką ir aukštąsias mokyklas, rengiančias mokytojus.

Ypač vertintina prof. V. Lamanauko mintis, kad dabartinė Lietuvos švietimo sistema, pasiklydusi tarp nuolat besikeičiančių ministrų ideologinių nuostatų, iki šiol neturi pedagogų rengimo koncepcijos (Ten pat, p. 201); plaukia pasroviui. Dėl to ir turime tai, ką turime – smurto ir įvairiausių priklausomybių kamuojamas mokyklas, beraščius jų abiturientus, kasmet papildančius „Klausimėlio“ televizijos laidų „herojų“ gretas, be teisių mokytojus, išsilaujančius moksleivius per nelyg gerai išmanančius savo teises ir kiekviename žingsnyje jų reikalaujančius, bet nežinančius moksleivių pareigų ir jų bendrabūvio visuomenėje nustatytų taisyklių ir pareigų. Prof. V. Lamanaukas visiškai pritaria prof. V. Daujočio minčiai, kad „Lietuvos mokslo stagnaciją daugiausia lėmė Vyriausybės mokslo politika – kai iš esmės buvo tenkinami tik siaurų atskirų įtakingų grupių interesai“ (Ten pat, p. 202).

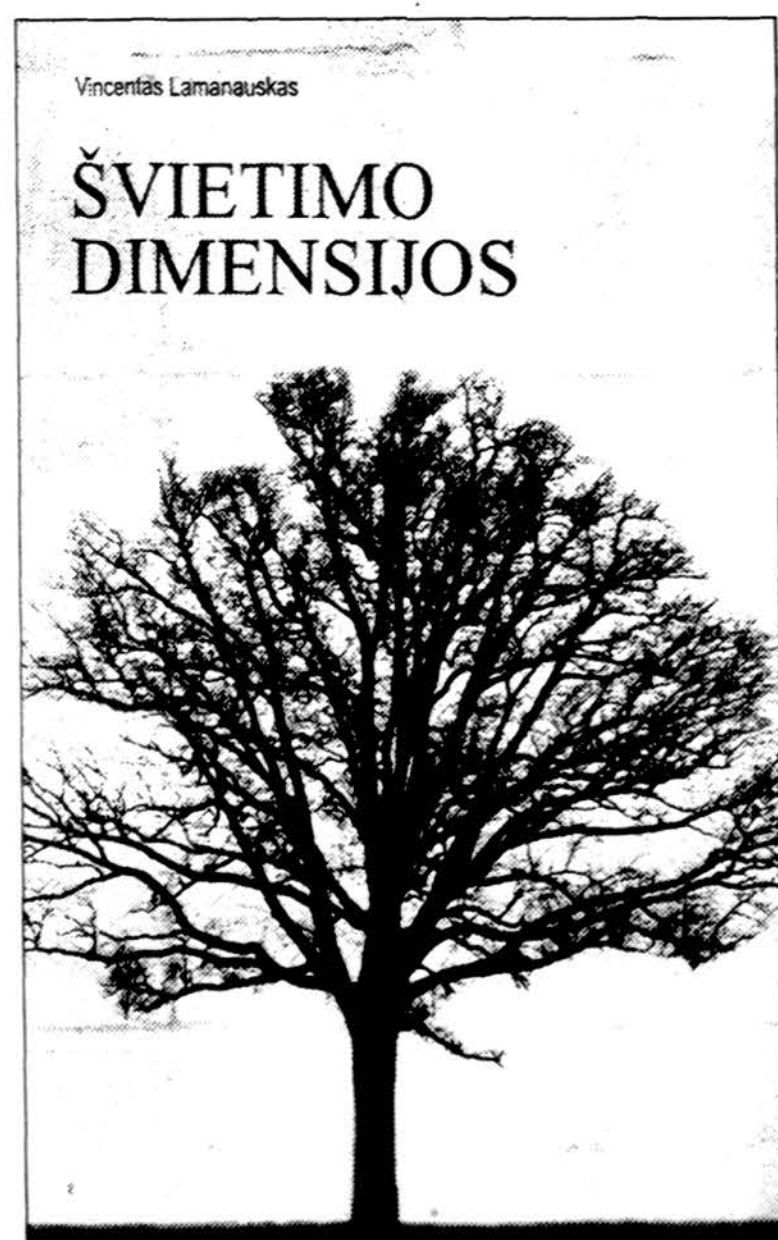
Didelį susirūpinimą prof. V. Lamanaukui kelia tautos nykimas. Jis akivaizdžiausiai matomas per pradinio mokyimo moksleivių skaičiaus mažėjimą. Jeigu 1996 m. pradiniam mokyme dalyvavo 222,724 moksleiviai, tai 2001-aisiais – 197 463, o 2003 m. – 170,216. (Ten pat, p. 202). Jau dabar per paskutiniuosius kelerius metus, netekome daugiau negu 700 tūkst. Lietuvos žmonių dėl žymiai didesnio mirtingumo, negu gimstamumas ir didžiausios visoje Europoje mūsų tautiečių emigracijos svetur duonos ieškoti.

Džiugina faktas, kad į aukštąsias mokyklas nuo 2004-ųjų metų stoja dvigubai daugiau jaunuolių ir merginų, negu prieš kelerius metus. Tik docentų ir profesorių atlyginimai Lietuvos universitetuose tris kartus mažesni negu Estijoje, sudaro 800-1,100 Lt, ir yra „labiau panašūs į bedarbio pašalpą nei į aukštos kvalifikacijos specialisto atlyginimą“ (Ten pat, p. 203).

Svarstydamas apie tautinio ugdymo būtinybę dabartinėse mokyklose prof. V. Lamanaukas temos kontekste išskiria tris pagrindinius idėjų blokus: 1. Tautos ir valstybės santykių aspektą. 2. Mokyklos iki 1990 metų ir po 1990 metų santykių aspektą ir 3. Asmenybės santykio su tauta aspektą.

Pirmajame bloke dominuojančių idėjų sintezę pateikė dar anoje nepriklausomoje Lietuvoje, vienas iš žymiausių tautinės ideologijos kūrėjų Vladas Putvininkas-Pūtvis.

Antrajame tautinio ugdymo idėjų bloke gyvingiausios ir taikliausiai susiklosčiusią padėtį apibūdinančios yra akad. Romualdo Grigo mintys, išsakytos jo monografijoje *Tautos savigny* (V, 1992) ir cituojamos V. Lamanauko knygoje: „Mokykla – viena labiausiai bolševizmo nuslaubtų tautos raiškos sričių. Didelei daliai šiandieninio jaunimo būdingas dorovinis nuosmukis, savotiškas pilietinis debilizmas, kurį lemia sovietinės mokyklos palikimas, jos suluošinimas. Juk jau nuo pirmųjų klasių mokykloje buvo sėjama mankurtizmo (istorinės kultūrinės atminties praradimo), socialinės mimikrijos (nuolankaus prisitaikymo prie sistemos, prie „kazarminio socializmo taisyklių bei

lė Petkevičaitė-Bitė, Juozas Laužikas ir kiti, apie kuriuos ne kartą rašėme *Lietuvos aide* žymiųjų XX amžiaus Lietuvos pedagogikos mokslininkų sąvade. Tas idealus lietuvio ir mokytojo modelis garbingai išlaikė dramatišką Lietuvos istorijos ir jos politinių kataklizmų, primestų mums svetimųjų valstybių, egzaminą. Jo galimybės dar neišsemtos ir turi didžiulę ateitį.

Pastaruoju metu Lietuvos švietimo biurokratų nuostatose šmėkščioja toks mokytojo idealas: „Mokytojas turi būti ir tyrėjas, ir filosofas, klinicistas, pokyčių tarpininkas, mokymosi organizatorius, talkininkas, patarėjas, galimybių kūrėjas ir t.t., žodžiu „barbė-devynderbė, nieko iki galo gerai nepadaranti“ (Ten pat, p. 205). Tai ir yra mūsų švietimo, mūsų tautos ir mūsų valstybės didžiausia nelaimė, kurios pasekmė – didžioji dalis mokytojų tampa vidutinybėmis, ugdančiomis tokias pat vidutinybes. Belieka tik žemai nulenkti galvas prieš tuos 10 proc. mokytojų, kurie iki šiol sunkiausiomis sąlygomis, nevertinami ir užjami, dirba negailėdami jėgų, laiko ir savęs, realizuodami tikro Lietuvos mokytojo pašaukimą.

Atkūrus Lietuvos nepriklausomybę mūsų aukštojo mokslo sistema pasirodė esanti patraukli daugeliui užsienio jaunų žmonių. Kaip rodo prof. V. Lamanauko tyrimai 1993 metais į Lietuvą į mūsų aukštąsias mokyklas atvyko studijuoti 290 užsieniečių (į Vakarų studijuoti išvyko 284 mūsų

Nukelta į 5 psl.

LEONAS PELECKIS-KAKTAVIČIUS

J. R.

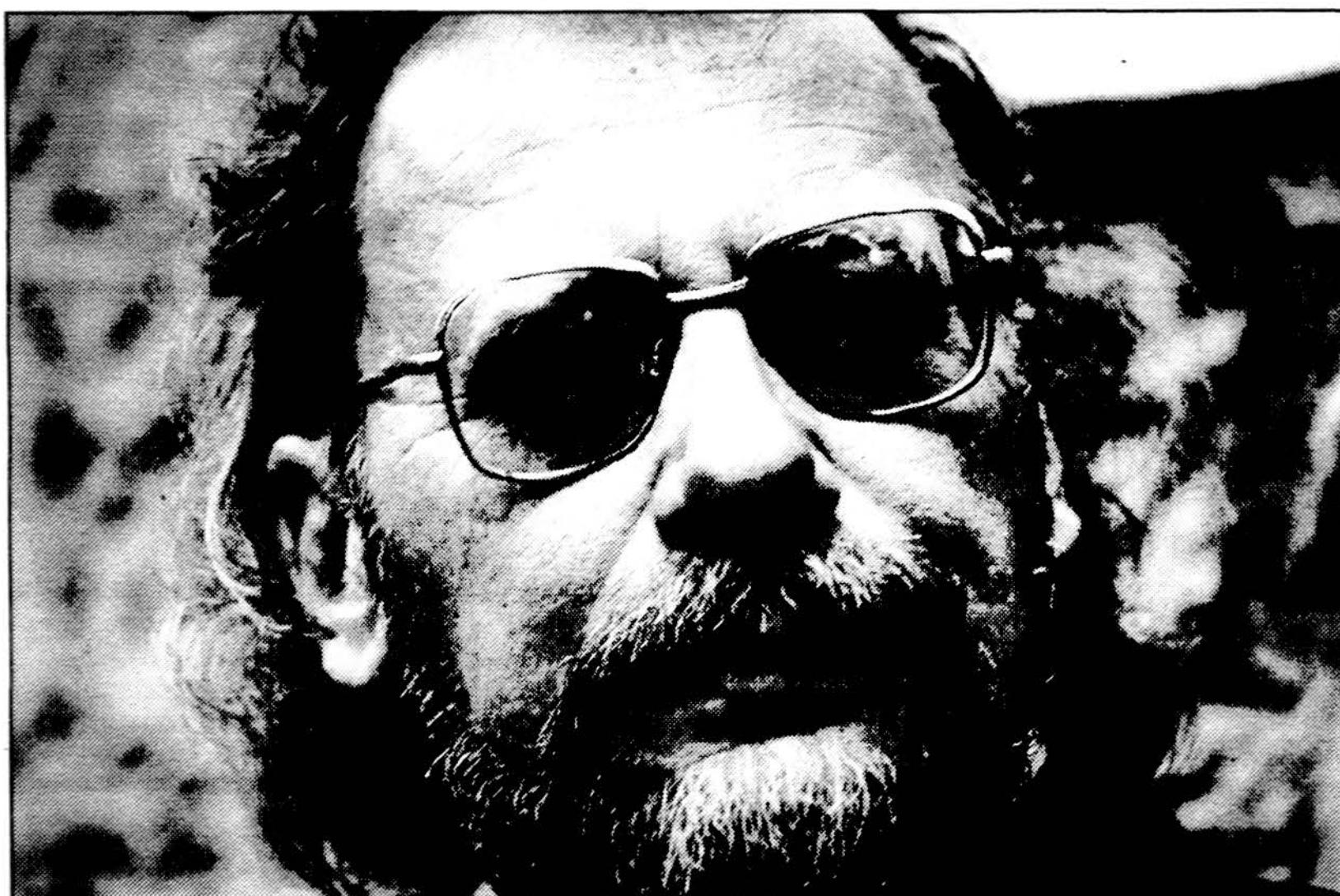
Mus ligi pusės jau užpustė,
bet su viltim, ištikimais
mes vėlei žiūrime ton pusėn,
kur stovi žmonės ir namai.

Iš per klaidą suplėšyto eilėraščio

Seniai toji pūga jau baigės.
Išskyrė žemę su dangum
beširdžiai akmenys, ne snaigės.
Jei tu dar tebesi žmogum,

išgirsi: baigės netikrumas, -
lyg sapnas saulėje ištirpo,
o iš toli matytas dūmas
toj pusėje, kur žmonės, virpa.

2006

NELAIMINGOSIOS TESTAMENTAS

Žinau kad manęs nesuprasit
Bet
Kai numirsiu
Tik nelaidokit
Šalia tėvo ir motinos

Man tai būtų
Tikra
Pasaulio pabaiga

Atleiskit
Kad tokia
Esu
Kad neprisiverčiu
Meluot

Atleiskit

2004

*

Baisiausia, kai mirusiam
suriša kojas
ir tu jau nieko
negali padaryt.
Nors kažkiek pasipriešint - -

2005

STEBUKLINGAS PAVEIKSLAS

Nevystančios gėlės
kilnioj asmenybėje - -

(parašas seno siuvinėto paveikslo apačioje)

Prie šių gėlių net kelios kartos
save tarsi prieš veidrodį įrodė.
Aš vėl bandau sugrįžt. Vėl artinuos,
kur jau nevertinamas žodis.

Tu lyg giliausia giluma,
Aukščiausiojo palaiminta.
Prieš stebuklingąjį – mama,
už stebuklingo – aimanos.

2006

*

Boružė vaikšto po stalą.
Ką ji nori man pasakyt?
Kad širdis lyg akmuo užšalo
ir neaišku, kas laukia ryt?

Boružė, Dievo karvyte,
neišleisiu tavęs iš akių,
kad gerumas daugiau nepaklystų
tarp nulūžusio medžio šakų.

2005.12.31-2006.01.01

*

Neatsiklausęs iš manęs imi, imi,
likime, viską, kuo buvau laimingas.
Nors vieną kartą pabūk su manimi
žmogum, draugu – kai Žemėj tyliai sninga.

Galgi ir man sapne gėlė pražys
po to, kai širdimi pajusiu,
kad žodis, geležis, tulžis –
ne visas tu, tik nelemtoji pusė?

*

- Mieloji,
ar žinai,
kaip žydi
ąžuolai?

- Mielasis,
taip kaip tu,
kada esi
kartu - -

*

Silvijai

Atvaizde mielas,
durų šviesoje lyg per sapną sugrįžtantis,
nei išeini, nei pareini –
taip ir liksi turbūt
ir akimirkoje, ir amžinybėje
kaip žiedas,
kurio
pamatyti nespėju,
ir kuris
su saulės ir žemės pradžia
žydėjo
ir tebežydi.

*

ATSISVEIKINIMO ŽODŽIAI GULBEI BEBALSEI

Man linksma nelinksma,
man liūdna neliūdna.
Gulbele bebalse, -
jau saulė į rudenį.

Ar taip ir išskrisi –
nė žodžio netarus?
Ar taip ir išeisi –
kaip tėvas į karą?

Kai skrisi –
duris sparnu palytėki.
Tave susapnuosiu
per paryčio miegą.

Tave palydėsiu,
išėjęs į kelią.
Gulbele bebalse,
gulbele, gulbele...

TELŠIŲ TEATRO MİSLĖS

GRAŽINA MARECKAITĖ

Režisierės Laimos Adomaitienės vadovaujama Telšių savivaldybės Žemaitės teatro vaikų ir jaunimo studija, įkurta 1995 m. ir pasirinkusi egzotišką tolimų šalių drugelio Aglijos vardą, tuo vardu savaip išreiškia trupės esmę. „Aglijos“ spektakliai – trapūs, plazdantys ir trumpaamžiai, jų žėrinčių spalvų neįmanoma perteikti žodžiais ir sąvokomis. Vos pamėginus sustabdyti ir paaiškinti tą skaidrų emocijų ir energijos srautą, kuris liejasi iš scenos – viskas bematant išnyksta. Lieka vien spalvotos dulkės, nubyrėjusios nuo drugio sparnų... Šio teatro savitumą mėginama nuskaidyti žodžiais „paslaptis“, „poetinio teatro dvasia“, „magija“, „apeiginis teatras“, „energijos jėga“, „slaptas kodas“ ir pan. Iš pačios režisierės lūpų sužinojome, kad jos spektaklių estetika artima šokio teatro estetikai. Nors tai nėra šokio teatras, bet aktoriaus kūnas scenoje privalo „kaip instrumentas nepriekaištingai tobulai groti“, o „judesio formų seka“ kuria dramatinę atmosferą, kur „žodinė raiška įsikomponuoja į ritminio judesio slinktis“ ir tampa „ritmingu žodžio – judesio lydiniu“.

Tačiau net ir paaiškinimai „iš pirmų lūpų“ neatskleidžia trupės savitumo ir, žinoma, neperteikia įspūdžio, kurį palieka „Aglijos“ spektakliai. Kadangi tai vis dėlto dramos teatras, žvelgiame į jo repertuarą: T. Williams „Pasmerkti namai“, K. Lukaševič „Gėlėse“, etiudų spektaklis „M“, A. Čechov „Meška“, „Rhythmus“ (kompozicija etnografiniais motyvais), M. Tikkanen „Raudonkepurnaitė“, Žemaitė „Trys mylimos“ (pakeista į „Trys mylinčias“). Drama ar vaikiška pasaka, XIX a. realizmas ar madingas šių dienų „feminizmas“, liaudiška komedija ar pačių improvizuotas scenos vyksmas – viskas „Aglijoje“ tampa vientisu scenos kūriniumi, audžiamu iš minties ir žodžio, garso ir tylos, judesio ir mimikos, daikto, šviesos, tamsos ar prietemos. Realybės ir iliuzijų žaismas, kontrastų kirčiai, metaforų spąstai... Tai teatras – kaip teikianti upė: režisierė augina savo artistus nuo mažų dienų, o užaugę ir baigę vidurinę jie išsiskirsto (nors ir tapę mokslininkais, verslininkais ar profesionaliais aktorais, kai kurie jų išlaiko ryšį su trupe), o režisierė augina naujus. Jos rankose žemaičių žemės talentų versmė niekada neišsenka. Prieš dešimtmetį spektaklyje „Gėlėse“ vaidinusių mergaičių jau gyvena savo gyvenimus už

Režisierė Laima Adomaitienė

Ištrauka iš spektaklio „M“.

studijos sienų, o būrelis sostinės žiurovų, netyčia pakliuvusių į niekam nežinomą mėgėjų iš Telšių spektaklį, ligi šiol negali užmiršti to trapios, stebuklingo grožio, kurį padovanojo šokantys-vaidinantys vaikai.

Lietuvoje beveik niekam nežinomi Telšių saviveiklininkai apvažiavo kone pusę pasaulio, dalyvavo daugybėje – ne vien mėgėjų – teatro festivalių, simpoziumų, teatrinių laboratorijų (Lenkija, Latvija, Danija, Vengrija, Čekija, Vokietija, Monakas, Kanada ir t.t.). „Aglija“ pasiekė net Japoniją, jaunieji artistai vaidino įvairiose scenose, susižėrdami daugybę prizų, apdovanojimų, sulaukdami vis naujų pasiūlymų. Jau legenda tapo teatro pasirodymas Monake, princesės Greis teatre 1997 m., minint Monako kunigaikščių dinastijos 400 m. sukaktį. Spektaklis „Pasmerkti namai“, Telšių moksleivė Ineta Stasiulytė pagrindiniame vaidmenyje privertė žiurovus ploti atsistojus, jaunuosius aktorius iš Telšių gatvėje atpažindavo praeiviai, juos sveikino kavinėse, o garsus teatrologas iš New York prof. M. Clark pareiškė, jog tai pats įdomiausias T. Williams pjesės pastatymas iš visų jam žinomų. Pagiriamųjų žodžių šiam teatrui ir jo laimėjimų sąrašą būtų galima tęsti dar ilgai. Tačiau... koks gi tai teatras? Kur jo esmė? Kame jo savastis?

Pasaulio ir ispanų teatro specialistas, Rusijos teatro akademijos profesorius teatrologas Vidas Siliūnas 1998 m. apie „Aglijos“ spektaklį „M“ rašė: „Tai vienas iš pačių talentingiausių ir neįtikėtinų spektaklių, mano matytų per paskutinius metus. Spektaklis be žodžių atskleidė tiek daug nuostabaus, skausmingo ir juokingo, kas sutelpta žodžiuose, prasidedančiuose raide M: Mokykla, Meilė, Mirtis. (...) L. Adomaitienės „M“, šiuolaikinis mėgėjų teatro spektaklis, kuris neturi ko pavydėti nė vienam – tikrai nė vienam! – profesionalaus teatro spektakliui; ir šimtai profesionalaus teatro spektaklių turi ko pavydėti jam. Kiekvienas gestas ištobulintas, kupinas glaustos, bet talpios metaforinės prasmės, kiekvienas savo vietoje nenutrūkstamame meninių idėjų plėtojime. Estetiškai nugludintas, vos ne tobulas spektaklio meist-

riškumas, nepriekaištinga jo formų ekspresija. Spektaklio paveikslai iki šiol stovi prieš akis. Pavyzdžiui, negalima pamiršti mergaitės, prisiglaudusios prie į mokyklą ją atvedusios motinos, pirmojo išsiskyrimo baimės. (...) Mergaitė mokykline prijuoste plėšo meilės laišką, atsisuka, ir mes pamatome, kad jos veidas aplipo to laiško skiautelėmis, buvęs džiaugsmingas ir švarus jis akimirksniu virto siaubinga kauke, šiuolaikinės tragedijos kauke, suklijuota iš šiukšlių atplaišų. (...) L. Adomaitienės „M“ parodė, kad mėgėjų teatras gali padaryti viską, ką gali profesionalus teatras, ir padaryti geriau“.

V. Siliūnas, daugybės teatrologinių knygų autorius, apie „Agliją“ rašo veikiau ne kaip kritikas, o kaip pakerėtas žiurovas, tarsi kritikos instru-

mentai būtų netinkami perteikti šiam scenos kūrinii. Taip jaučiasi dažnas L. Adomaitienės režisūros ir jos jaunųjų auklėtinių vaidybos (veikimo scenoje) vertintojas. Kai mėginu paaiškinti, ką tokio nepaprasto mačiau vaidinime „Gėlėse“, tenka bejėgiškai pasakoti apie gėlių sodo karalienę rožę ir mažas žvijas balerinas – gėles, karalienės freilinas, grakštų blizgantį puošėivą vabalą; tenka prisiminti, kad visi tie pjesės-pasakos personažai šoko, o šokdami dar aiškinosi santykius. (Paslapstis, kaip tai įmanoma – suvaidinti balerinas?). Mažųjų šokėjų-vaidintojų galvas puošė nuostabiai sukomponuotos gvyų gėlių karūnos (neužmirštuolės, našlaitės, pakalnutės, lelijos, rožės ir t.t.), o gėlių karalienės karūna iš raudonų rožių puikavosi kaip tikras ikebanos šėdevras. Skambėjo muzika, nepriekaištinga juodų figūrėlių plastika gniaužė kvapą, pasibaigus spektakliui gėlės, puošusios šokėjų galvas, skrido į salę, o žiūrovų akyse spindėjo džiaugsmo ašaros... Gal tai buvo tik sapnas?

Toks buvo pirmasis susitikimas su „Aglijos“ teatru, tačiau ir šiandien negalėčiau daugiau nieko pridurti prie to pirmojo išpuodžio. Kiekvienas susitikimas vis kitoks, bet visi jie turi bendrą savybę – jie visi panašūs į sapną (gal todėl tie scenos „reginiai“ taip sunkiai perteikiami žodžiais). Spektaklis „Rhythmus“, matytas tarptautiniame mėgėjų teatrų festivalyje Trakuose, greitai „nuėjo“ nuo scenos (buvo per brangus mėgėjams, jame dalyvavo apie 60 žmonių). Tai etnografinis vaidinimas, sukomponuotas iš neįtikėtinų junginių. Scenos papėdėje – nemažas orkestras, grojantis tikrais ir netikrais instrumentais (smuikais, timpanais, būgneliais, varpeliais, lumzdeliais, švilpynėmis, birbynėmis ir dar nežinia kuo). Scenoje aktorė skaito tekstą apie Lietuvoje žydinčius ir derančius augalus, jų savybes, panaudojimą buityje, liaudies medicinoje ir t.t. Bet štai, skambant keistai, nenusakomai orkestro muzikai, iš rūko atplaukia mistiškos moterų figūros (deivės?), jos žengia ypatingu, nenusakomu žingsniu (tas žingsnis pats savaime kelia jaudulį ir susižavėjimą), o kai figūros išnyra iš rūko, pasirodo, jog tai skalbėjos (moters ar laumės?) su geldomis ir kultūvėmis. Tai etnografinės lietuviškos moters, tačiau jų siluetai su aukštai užrištomis skaromis persmelkia vos pagaunamomis asociacijomis su egiptietėmis, juodkalnietėmis, japonėmis... Persmelkia ir pradingsta. Judrią, šurmuliuojančių figūrų pripildytą sceną keičia kitokie motyvai – kitokia muzika, tamsa, lėtai nušvintančios figūros. Scenoje – sustingę „muliažai“ etnografiniame muziejuje: vežimas, moters su krepšiais, languotos skaros, puošnios dvaro ponios su skrybėlaitėmis, šventieji... Muzika, šviesa, tyla ir tamsa. Viskas netikėta, viskas kitaip. Tačiau spektaklio „Rhythmus“ jau nebėra – jis praėjo, nukrito, nutekėjo... Gal nė nebuvo?

Režisierė intensyviai eksperimentuoja plastikos, judesio sferoje, jos auklėtiniai yra gavę ir garsių užsienio specialistų pamokų (teatro repertuare – šokio kompozicija „Valsas“, dalyvauta „Šiuolaikinio šokio festivalyje 2002“ ir pn). Tačiau ir žodis, ir daiktas tebėra būtini „Aglijos“ spektaklių elementai. Būtent jie ryškina teatrui rūpimas minties ir psichologijos linijas, nors režisierė, išradingai naudodama kitus scenos elementus, netikėta vaga pakreipia plačiai žinomų veikalo prasmes ir idėjas.

Savitai interpretuojami veikėjų santykiai, visiškai naujai „perskaityt“ bei perteikti moters psichologijos vingiai pagauna žiūrovus vaidinant A. Čechovo „Mešką“. Šiame bei kituose pastarųjų metų L. Adomaitienės pastatymuose – „Raudonkepuraite“, „Trys mylimos“ („Trys mylinčios“) – vyrauja moteriškumo ir gamtiškumo stichijos. Mergaitės-avižos (viksvos?) dalyvauja visose „Meškos“ scenose, o visur esančių, išstobulintą „vištų plastiką“ demonstruojančių „raibukių intermedijos“ spektaklyje pagal Žemaitę iš dalies atsveria sudėtinga sceninė kalba sukurto spektaklio dramatiškąją pusę. Buitinė rašytojos-realistės Žemaitės komedija, netikėtai sukryžmintą su dramatiškais, netgi tragiškais momentais, padeda režisierėi spręsti vis svarbesnę jos kūryboje feminizmo temą. Išdidi, kilminga, įtaigi motinos (Indrė Mic-

kevičiūtė) laikysena, aistringų jausmų kupina ir tuo pat metu ironiška plastika nebyliose scenose su velioniu vyru (Karolis Mika) paradoksaliai kontrastinga vištų, varganų „meilės“ trikampių ir keturkampių su samdiniu Liudviku (Jonas Rimeika) scenoms, kvailoms situacijoms, archajiškiems, juokingiems savo primityvumu komedijos dialogams. Rizikingi, tačiau be galo intriguojantys deriniai.

Režisierės L. Adomavičienės teatro kalba darosi vis sudėtingesnė, metaforos vis labiau daugiaprasmės, verbaliniai ir neverbaliniai raiškos elementai jos kūryboje vis labiau krypta plastinės kalbos pusėn. O Žemaitės dramos teatro jaunimo studija „Aglia“, įsiurbusi gražiausias šio scenos meno židinio žemaičių žemėje tradicijas (šioje vietoje kūrė režisierius Romualdas Juknevičius, dailininkas Telesforas Valius), išlieka vis toks pats paslaptingas, neatpažįstamas, tirpstantis laike ir nepritampantis prie dabartinio lietuvių teatro panoramos reiškinys. □

PEDAGOGAS

Atkelta iš 2 psl.

reikalavimų), nomadiškumo (klajoklio net savo paties namuose) sėkla“ (Ten pat, p. 155). Pritardamas šioms mintims prof. V. Lamanauškas rašo: „Visiškai neabejotina, jog visose mokyklose būtina sustiprinti dėmesį patriotiškumo, pilietinio sąmoningumo, darbštumo, pareigingumo ir kitų teigiamų asmens savybių ugdymui. Lietuvos mokykla visa savo esybe privalo būti tik lietuviška. Galima tik apgailestauti, kad švietimo įstatymas kol kas dar netobulas, jei sudaro puikias sąlygas užimti mokyklos vadovų pareigas bolševikinės nomenklatūros tarnams, jeigu aukštas pareigas švietimo valdymo sistemoje taip pat dažnai užima asmenys „anų gerų laikų“ propaguotojai ir ištikimi kosmopolitizmo šalininkai, kurie pataikaus bet kam, kad tik išsilaikytų užimamose pareigose“ (Ten pat, p. 155).

Trečiajame idėjų bloke nuveikta daugiausia, pradedant M. Mažvydu ir jo *Katekizmu* (1547), M. Daukšos *Postile* (1559) ir baigiant mūsų amžininkais. Aukso raidėmis į mūsų Tautos istoriją įrašyti vysk. Motiejaus Valančiaus, Vinco Kudirkos, dr. Jono Basanavičiaus, Antano Smetonos, Vlodo Putvinskio-Pūtvio, Maironio, Juozo Girniaus, Adolfo Šapokos, Juozo Jakšto, Romualdo Grigo, Zigmo Zinkevičiaus ir daugelio kitų mokslininkų vardai savo darbuose iškėlusius mūsų gimtosios kalbos grožį, išaukštinsius lietuvių tautinę kultūrą, sukurčius romantizuotą žadinančią ir keliančią Lietuvos istoriją, formuojančią lietuvių tautinę savimonę ir ją ginančių nuo svetimų idėjų, siekiančių ją sumenkinti, pažeminti, pavergti svetimiesiems, jų kultūrų įtakai.

Konceptualiam straipsnyje „Ar taps tautiškumas švietimo prioritetu?“ prof. V. Lamanauškas rašo, kad „šiandieninėje Lietuvos švietimo sistemoje tautiškumo net su žiburiu nerasi. Reti, netgi išskirtiniai atvejai, anot Juozo Tumo-Vaižganto „deimaniukai“. Yra keletas mokyklų, papildomojo ugdymo institucijų, kurios savo veiklą orientuoja šia kryptimi. Kiek didesnė dalis – abejoja, nedrįsta, nes tai, anot oficialiosios švietimo politikos, nemodernu. Pati didžiausia dalis – kosmopolitine linkme orientuoti. Toks vaizdas susiformavo per pastarąjį dešimtmetį. Suprantama, prasidėjus Atgimimui buvo prašnekta apie tautinio ugdymo koncepciją ir ją realizuojančią mokyklą. Tačiau tai netapo vyraujančia šerdimi Lietuvos švietime. Anot A. Patacko tokia šerdis „Santaros-Šviesos“ ideologija, kurią „galima švelniai tariant, pavadinti liberalistine ir nekatalikiška... Lietuvoje tautinis auklėjimas dažnai suvokiamas, kaip kažkas priešinga demokratiniui. Tai nesusipratimas. Ryšys tarp tautiškumo ir demokratiškumo yra aiškus. Nebus geri tie piliečiai, kurie nėra patriotiškai nusiteikę ir kurie yra abejingi tautos ir valsty-

bės likimui“ (Ten pat, p. 184).

Mūsų mokyklos išleidžia į gyvenimą išpaikintus demokratijos jaunuolius, kurie nežino savo teises, „o apie pareigas ir atsakomybę linkę geriau patylėti. Juk taip patogiau – lengviau tik reikalauti, o prisiimti atsakomybę gali juk ne kiekvienas. Šiandieninis jaunimas – Lietuvos rytojus. Ir man ne vistik, ar nuvykę į užsienį, jie bijos ištarti Lietuvos vardą, ar su pasididžiavimu pasakys – aš lietuvis. O tai jau švietimo rūpestis. Ko išmokysime ir kokį išugdysime jaunimą, tokia bus ir rytojaus Lietuva“ (Ten pat, p. 186).

Rašytoja Jūratė Sučylaitė, irgi jaunosios kartos, savo romane *Susitikimas su Ragana* rašė „Eidami Motina-Žeme kiekvienas nešame po žiburį iš dvasinės būties pradžios. Atmesti praeitį – tai išsižadėti kelio atkarpos, kuria praėjo mūsų Tautos nešama šviesa. Praeiti reikia ne pamiršti, o iš jos išaugti... Neaugsim, jei neleisime Žemei savo sopolio mūsų lūpomis išdainuoti...“

Ar gali žmogus nešti ir juolab uždegti kitų sielose žiburius, jeigu jis yra ugdomas kosmopolitinėje, nutautintoje mokykloje? Ar gali toks žmogus jausti atsakomybę už savo Tautos ir valstybės ateitį, už jų likimą ir išlikimą? Ir kaip rašo knygos autorius „Šiandien skiname tuos vaisius, kurie užaugo ant medžio, gerokai pagrauzto, kurio šaknys negalėjo siurbti gerųjų syvų, kurio kamienas nusilpęs, o lapija – nėra užuovėja ir atgaiva dvasiai. Tad kokie tie vaisiai? Tai melas, apgavystės, šantažas, girtuokliavimas ir žudymasis, nutautėjimas ir amoralumas.“ (Ten pat). Daugiau negu 14,000 buvusių moksleivių kalėjimuose.

„Lietuvos istorinė patirtis lemia reikmę ugdyti lietuvių tautos atsparumą ir solidarumą. Tautinis ugdymas – tai kelias, kuriuo turėtų pasukti Lietuvos mokykla“ (Ten pat).

Toks prof. Vincento Lamanauško požiūris į mokyklą ir mūsų Tautos ateitį, kaip tik ji ir iškelia į šių dienų žymiausio Lietuvos pedagogo statusą. Ir, man atrodo, jo mokslinėje kūryboje yra pats svarbiausias. Neabejoju, kad į mokslininko tokią tautinę savivoką atvedė jo anksčiau parašytos knygos *Švietimo monitoringo įvadas* (2004); „Ugdymas: aksiomatinis ir sisteminis aspektai“ (2004); jo moksliniai straipsniai Lietuvos ir užsienio spaudoje, dalyvavimas daugybėje tarptautinių konferencijų edukologijos klausimais ir jo atlikti sociologiniai tyrimai.

Palinkėkime prof. Vincentui Lamanauškui, kad ir kaip bebūtų sunku jam nešti Lietuvoje tautiškumo ir patriotinio ugdymo žiburį, saugoti jį, ginti nuo atšiaurių vėtrų ir audrų ir tikėti, kad jis taps didžiuliu ir galingu fakelu, uždegsiančiu daugelio lietuvių, dar nepradusių savo sielose Žalgirio ir Pilėnų genų, širdis. Tada mes vėl tapsime galingi ir garbingi. □

IR SIBIRE „JAUSMŲ KAMUOLIUKAS“ GALI TAPTI ASMENYBE

Recenzija apie Izidoriaus Ignatavičiaus apysaką *Bet širdies nepavogė*

ALFREDAS GUŠČIUS

Praėjusio amžiaus devintajame dešimtmetyje sovietinėje lietuvių spaudoje legaliai pradėjo rodytis pirmieji atsiminimai bei apmąstymai apie tuos lietuvių tautos istorijos įvykius, kurie ištisus dešimtmečius buvo užrakinti „veto“, „tabu“ raktais. Šios tematikos memuaristika ypač iškilo sąjūdinio tautos Atgimimo metais. Tai, ką savo atsiminimuose, apybraižose mums papasakojo Dalia Grinkevičiūtė, Antanina Garmutė, Ona Kanoverskytė-Sučylienė, Valentinas Gustainis, Liudas Dambrauskas, Antanas Dambrauskas bei kiti, Sibiro „golgotas“, kalėjimus praėję autoriai, negalėjo palikti abejingo nė vieno skaitytojo, turėjusio bent lašėlį patriotizmo. Šiurpome, skaitydami apie pragariškas kančias išgyvenusius mūsų tautiečius, didžiavomės nepalūžusiųjų dvasine stiprybe, morale, smerkėme komunistinio rytojaus projektuotojus, savo planus įgyvendinusius ant žmonių kančių, kraujo, kaulų. Jau tuomet buvo aišku, o šiandien tai dar geriau matyti iš laiko perspektyvos, kad tokio pobūdžio atsiminimų ir apmąstymų literatūra, spausdinama daugiatūkstantiniais tiražais, ženkliai prisidėjo prie lietuvių tautos sąjūdinio atbudimo, prie Nepriklausomybės iškovojimo.

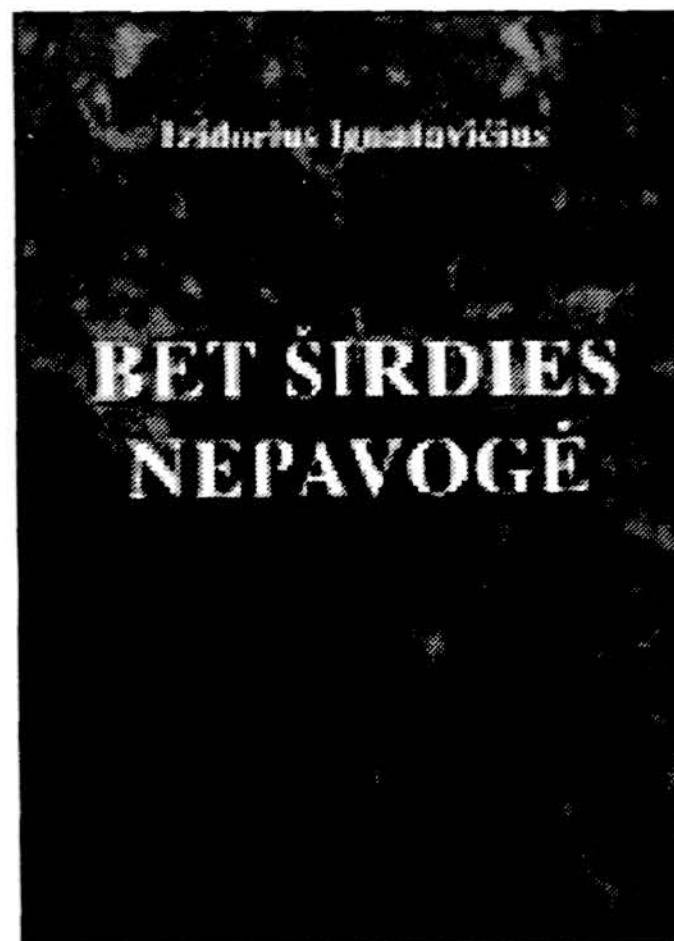
Ar galėjo apie lietuvių Sibiro „golgotas“ papasakoti mūsų prozininkai, publicistai, prisiklausę ten ištremtųjų pasakojimų, prisiminimų, gal patys nuvykę kūrybinę komandiruotę į tautiečių kančios vietas? Galėjo, kai kurie taip ir darė (pvz., Romualdas Grigas, parašęs dokumentinę medžiagą pagrįstą apysaką *Degantis sniegas* apie Šiaurėje vargstančias lietuves moteris). Tačiau juk ne tik garsumas mūsų pasakojus Juozas Baltušis laikėsi nuostatos, kad geriau vieną kartą pamatyti, „pačiupinėti savais pirštais“, bet ir daugelis rašančiųjų žino, jog autentiškos patirties, asmeninių išgyvenimų joks tarpininkas ir jokia, tegul ir talentingiausia, interpretacija, negali pakeisti. Tai, ką pats pamatei, patyrei, išgyvenai, išliūdėjai ar iškentėjai, arba kuo džiaugeisi, ką svajojai, ką mylėjai, o gal ir nekentei, yra tikrai tavo individualus turtas, tavo vidinis pasaulis, kurio neįmanoma nei nusipirkti, nei kūrybinėje komandiruotėje įsigyti. Kiekvieno gyvo padaro egzistencija specifinė ir fenomenali tuo, kad yra vienkartinė, jos negalima pakartoti. Tame skaičiuje ir žmogaus. Joks rašytojas, net ir talentingiausias, negalėtų pasiskolinti ar nusipirkti, tarkim, Dalios Grinkevičiūtės gyvenimo. Jis galėtų jį tik atvaizduoti, bet jau pagal savo matymą, supratimą, kitiškumą. Jeigu ir meniškai tobulas išeitų šios tremtinės paveikslas, bet vienok jis jau būtų antrinis, išvestinis, tikroji autentiška būtų dingusi. Ivan Solženicyn kūriniai apie „gulagus“ plačiai nuskambėjo pasaulyje. Literatūrinis požiūris juos galima už nemažai ką pakritikuoti, bet nuo to jų išskirtinė, sakyčiau, net magiška veikianti, autentiška nesumažėtų.

„Bet dėdės Milašiaus įžiebta Viltis kažkodėl nepalieka. Kai einant per ežerą krūtinėje pasidaro nyku, kad esu toks vienišas, vaizduotės sparnais atskrenda lėktuvas, nusileidžia, atsidaro durys ir besišypsantis lakūnas pakviečia lipti vidun. Paskui pakyla ir nuskrenda į Ameriką, kurioje esu laukiamas, kaip dėdės Milašiaus pinigai: nei sudega, nei dingsta, o sutaupomi.“

„Norėjai pamatyti pasaulį? Štai – jis: aplinkui tavo Roma ir Paryžius, Londonas ir Niujorkas... Antai tas aukštas maumedis – dangoraižis. O tolėliau dar vienas. Užstoja man visą begalinį dangų, palikdami tik melsvą kepurėlę virš galvos...“.

* * *

Po Antrojo pasaulinio karo Sibire neatsidūrė, berods, nė vienas žymesnis lietuvių prozininkas. (Poetų ir publicistų buvo, tai ir Kazys Inčiūra, ir Antanas Miškinis, ir Juozas Keliuotis...). Tiesa, ketvirtą metų į Kemerovo sritį buvo nutremtas

Rapolas Mackonis, tačiau šis produktyvus autorius, daug rašęs apie carinį spaudos draudimą, apie lenkų savivaliavimą Vilniaus krašte, kažkodėl sibirinį savo gyvenimo laikotarpį nutylėjo. Taigi, grožinio prozos kūrinio apie lietuvių kančias Sibire, bent iš tolo prilygstančio Balio Sruogos *Dievų miškui* (apie išgyvenimus Štuthofio koncentracijos stovykloje) neturime...

Tačiau, kai į rankas pateko Izidoriaus Ignatavičiaus knygos *Šėtono paukšmelis*, *Pomirtinis kroviny* (leidykla „Trys žvaigždutės“, Vilnius, 2003) ir *Bet širdies nepavogė* (leidykla „Trys žvaigždutės“, Vilnius, 2006), supratau, jog atsirado autorius, kuris bando šią tematinę spragą užlopyti. Sruogos talento jis neturi, tačiau jo literatūriniai gabumai neabejotini. Izidorius Ignatavičius turi dar ir išskirtinę moralinę teisę liestis prie lietuvių

tautos „Golgotos“ kelio, – septyneriems metams (1951-1958) kartu su tėvais, su seserimi jis buvo ištremtas į Tomsko sritį, į Narymo kraštą. Šio literato, gimusio 1932 metais, autentiška, – unikali, nepakartojama. Į save, į savo jaunystę Sibire šis autorius, skirtingai nei Dalia Grinkevičiūtė, nei kiti minėti memuaristai, žvelgia ne tik per asmeninę prisiminimų prizmę, bet ir per meninę projekciją. *Bet širdies nepavogė* – įdomus, savaimingas, autobiografinis grožinis kūrinys, vertas atidaus nagrinėjimo. (*Pomirtinis kroviny* priskirtinas dokumentinės apysakos žanrui; apie šią knygą jau rašyta kitų).

Didelė, graži, sakytum, Martino Ideno verta, apysakos pasakotojo-protagonisto idėja, – tapti rašytoju ir aprašyti savo šeimos tremtį ir joje patirtas kančias, išjaustus išgyvenimus. Apie tremtinių likimą jau parašyta, kaip sakytą, daug. I. Ignatavičiaus rašymas išsiskiria ypatinga sakinio ritmika, žodžio spalva, stilistine nuotaika. Teisingiau pasakius, išsiskiria paties autoriaus gyvastimi, jo nervais, jo kvėpavimu. Seniai literatūros mokslininkų suvokta, jog stilius – tai pats rašantysis. „Stilius – tai žmogus“, – teigė M. Biufonas. I. Ignatavičiaus apysakos stiliaus gyvastingąjį pobūdį nulemia ir autoriaus kitiška pažiūra (konceptija) į tremtį. Nauja, netikėta. Tremties memuaristikoje vyrauja, kaip žinia, minorinės spalvos ir tokios pat tonacijos. O štai jau pirmosios *Bet širdies nepavogė* pastraipos pasuktos nestandartiniu kampu:

„Mano nerimas dėl kelionės į nežinomąybę nėra tragiškas, tik smalsus. Ne protauju, bet jaučiu kelionės keistumą ir didumą. Nekvaršinu galvos tuo, kas niekam nėra žinoma. Na, veža į Sibirą, veža nebe pirmus, ir man net džiugu, kad esu vienas iš tautos išrinktųjų. Tokia didelė tautos dalis negali būti sušaudyta kaip žydai, o kad būsime marinuami ilgiau už žydus, to dar neįtame... Į karvyčių miegamąjį vagoną patekęs vienas pirmųjų, vietelę užsiimu prie mažutėlio su grotomis langelio, vienut vienutėlio visame karvyčių 'pulmane'. Jos miega stovėdamos, o mums sukalto lentynos. Aš suskumbu užsiropšti ant pirmosios – arčiau langiukščio. Kol žlibesni pratinsis matyti priblandoje, aš traukiu iš mamos ir tėtės ryšulius ir kraunu šalia. Paskui užlipa ir tėtė, ir mama, ir sesutė. Pagiria, kad vietą išsirinkau geriausią. O per mane persirita puikybės banga – ir gyvuliniam vagonui atsivėrus neįsiopau. Visi kiti ilgai kuisiasi, kol susisuka gūžtas ant lentų.“

I. Ignatavičius kuria dviplanio pasakojimo struktūrą: girdime jo paties, kaip autoriaus, norą sudaryti mums, skaitytojams, sruogiškos ironijos įspūdį (kai apie liūdus dalykus kalbama šmaikščiai), ir perteikti savo paties ano tragiško laiko nerimą, laisvą, kiek valiūkišką jauseną, ikūnytą talentingo jaunuolio-protagonisto paveikslą. Todėl įžanga pradedama ne įprastiniu šiai tematikai minoru ir ne stereotipiniu išplėsimu iš gimtųjų namų vaizdu, bet jauno pasakojimo subjekto (kitaip tarus, herojaus) vidinės būsenos ir gana „mandros“ jo elgsenos atvaizdavimu. Jau vien tai, kad dar kojų vagonė neapšilęs, jis jau įsimyli vieną iš keleivė-tremtinę Audronę ir pradeda su ja flirtą, byloja, jog šioje apysakoje bus pasakojama

„kažkas kita“. Tremtis, pamatyta jauno, talentingo ir ambicingo jaunuolio akimis, išgyventa jo jautria, romantizmo kupina širdimi, ir tikint kada nors aprašyti šitą savo gyvenimo „nuotyki“, sudaro apysakos siužeto vingius, jos gilų turinį ir originalią koncepciją. Tokio Sibiro, tokios mūsų tautos tremties paveikslas ligi šios apysakos pasirodymo lietuvių literatūroje nebuvo.

Palyginti gana daug skaityta apie mūsų tautos Sibiro „Golgotą“, apie konkrečius tremtinių likimus. Tačiau skaitant šią knygą, pamatai, kiek dar daug teminių klotų ankstesnioji memuaristika nebuvo palietusi, kiek daug filosofinės, psichologinės, humanistinės medžiagos dar nebuvo įprasminusi. Ir vargu ar tai buvo įmanoma padaryti, tikrovę vaizduojant dokumentiškai, publicistiškai. Meninio žodžio galimybės yra žymiai platesnės ir jomis I. Ignatavičius pasinaudojo vykusiai, — unikalią autentišką jis sujungė su lyrine žodžio versme, romantiškus jaunos sielos protrūkius, „genų audras“ keliantį fiziologinį brendimą su originalia, prieš „vagių sistemą“, prieš pavergėjų ideologiją maištaujančio, jaunuolio pasaulėžiūra. Meninio žodžio plastikos ribas dar praplečia originalūs protagonistų eilėraščiai, atsirandantys natūraliai ir tampantys organine siužeto savastimi.

Pagrindinė siužeto spiralė — Itakio ir Beatos santykiai, jo užsidegimas vesti šią vyresnę ir mokytesnę už jį merginą, šios spyrtojimas, jos motinos priešiškas, norint išsaugoti katalikišką dorovę (nėra kunigo), materialiniai argumentai (nebus kur gyventi), pagaliau paskutinis argumentas, — nelaisvėje pavojinga tuoktis, palaukit, tuoj tuoj sugrįšime į Lietuvą... Tokioje nervinėje įtampoje, aistrų kunkuliavime ir jų maldyme ir prabėga septyneri tremties metai. Per šį laiką Itakis patiria gilią charakterio ir pažiūrų evoliuciją, nes jis, kaip joks kitas personažas, itin intensyviai pergyvena nelaisvės metus, maksimalistiškai „drasko“ save ir kitus (Beatą, Audronę, nemažai nuo jo ekscentriškų veiksmų prisikenčia ir jo kilnioji motina). Intravertiška Itakio prigimtis, jo siekių maksimalizmas (pirmuosius trejus metus jis siekia Beatos rankos, vėliau — mokslo) ir apskritai jo charakterio vulkaniskumas sąlygoja pasakojimo dinamiką, polifoniškumą, mozaikinę kompoziciją, stiliaus ekspresiją, lakoniškumą. Apysakos skaitymas patraukia jau nuo pirmųjų puslapių ir noras perskaityti visą kūrinį neatlęgsta. Mažame apysakos teksto fragmente kibirkščiuoja, kryžiuojasi, atrodytų, net skirtingų kodų pasakojimo tonacijos, įvairūs vaizdiniai, faktai, detalės. Tai vidiniam monologui artima pasakojimo struktūra... „Ypač sunku liepos mėnesį po lietaus, kai karštyje taip svaigiai kvepia žydinčios palangėje bulvės, pasodintos išdraskius kelmyną. O miške idealai ištirpę. Medžiai panašūs vieni į kitus kaip dobilai, tiktai kvepia kitaip. Vidudienį, kai uodai pavėsy, medžius šienauju kaip dobilus... Tik niekaip nerandu stiprybės medžio, kuris apmalšintų jausmus ir sustiprintų dvasią. Tiktai vaizduotėje. Dar nežinau, kad turiu protą, kad kažkur manyje glūdi išmintis. Aš savęs nepažįstu: esu jausmų kamuoliukas, ir tiek. Dar nebuvau girdėjęs apie tokį baroną Miunhauzeną, gebėjusį ištraukti save iš pelkės už plaukų. O, kad pajėčiau save ištraukti iš to dvasinio liūno! Dar geidžiu jausmą apsakyti žodžiu, bet mano žodis dar kaip Rosinantas, o tikrovė kaip vėjo malūnai...“

Tačiau tasai „jausmų kamuoliukas“ tampa asmenybe, tampa pavyzdžiu ne vienam lietuviui, latviui, vokiečiui, ukrainiečiui, tremtyje praradusiam savo tautinę savastį, savo orumą.

Daug vietos siužete užima Itakio kūniškųjų potraukių, biologinių impulsų spaudimo protui, hipertrofuotos aistrų valdžios įtakos jaunuolio charakteriui bei asmenybei analizė. Deformacijų Itakio dvasiniame vystymėsi nemažai. Apie jas I. Ignatavičius rašo itin savaimingai. Žiūrėk, kito rašytojo (ypač dabartinių postmodernistų) kūrinys panašios erotikos bei sekso scenos įgautų pikantiško pasiskoningimo, netaktiškumo atspalvį. Šioje apysakoje jaunuolio „genų audra“ išlieka romantiškai naivi ir žavi, nes jos vaizdavimas nėra savitiksli ir ji atskleidžiama laikantis katalikiškos dorovės, rūpestingai propaguojamos šviesiom

spalvomis nutapytos Itakio motinos, principų. Apskritai Itakio fiziologinis brendimas, jo aistra Beatai pavaizduota ne kameriškai, kaip to galima būtų tikėtis uždara (vietos ir laiko požiūriu) tremtinių gyvenimą vaizduojančiame kūrinys, bet gana plačiame autorių apmąstymų, intelektualinių minčių kontekste. Štai vienas iš daugelio nerimastingo Itakio, siekiančio Beatos, argumentų: „Bandau jai savo aistrą paaiškinti laukimo beprasmybe: gal laisvės sulauksime tik tada, kai būsim seni? Aistra užgožiu laisvės ilgesį. Pasaulio politikos įvykiai, jos veikėjai abejingi mūsų likimui. Šventa teisybė, bet prieštarauja lietuviškumui. Kiekvienas lietuvis gauda Amerikos, Anglijos ar Prancūzijos politikų žodpalaikius, numanomas tarp eilučių vieninteliame laikraštyje Krasnaja Rodina, pritempia jų mintis prie mūsų laisvės siekio, o aš siuntu ant jų, kad mudviejų su Beata meilė ištamps į begalybę. Į Niekada. Čerčilio kūnas nustoja slėgti abejingumu, o Ruzveltas išžiūmu, nes miręs, bet Stalinas ciniškai tyčiojasi... Įpykęs Beatai deklamuojau staiga iškilusias eilutes:

*Mums laisvę sugrąžins ne Dallas,
Ir ne Pinė, ir ne Makmillan,
Bet laikas, persunktas žmonijos valios —
Ne nuotaikų...*

Jaučiuosi lyg aklas išokęs į amžinybės paslaptį... Į literatūrą? Savo polinkį jai, savo žinias dėstau Aliui ir Vidui, akiai tikėdamas, kad man priartars, bet patiriu eilinį smūgį...“

Itakio tikėjimas būsimu išsilaisvinimu, neblėstanti Lietuvos meilė, viliojantis siekis tapti Rašytoju, tapti Asmenybe pasakojime perpinta su medžių kirtimo monotonią, su vulgaria čiabuvių buitimi, jų atvira paleistuvyste, besaikiu girtuokliavimu. Greta tokios terpės atsiderė iš padorios, katalikiškos šeimos kilęs jaunikaitis. Kaip atsilaikyti, nenugrimsti į ją pačiam, kaip išlikti? Kaip pagaliau atsilaikyti prieš pavergėjų kasdienį ir galvą kalamą ideologiją: pamirškite praeitį, savo tėvynę, gyvenkite dabartimi, mokykitės tapti naujos, be Dievo, be buržuazinių prietarų, visuomenės nariais. Iš apysakos sužinome, kad, deja, nemažai jaunuolių iš tikrųjų surusėjo, sutarybėjo, gavę leidimą grįžti į Tėvynę, jau nebeturėjo noro jos pamatyti, joje gyventi. Suabejojimo, susvyravimo, bet tik trumpalaikių silpnumo akimirkų patyrė ir Itakis. Scena, kai jis susigundo dalyvauti Spalio revoliucijos minėjimo koncerte, jo susitikimas su latvaite Auksma yra viena stipriausių Itakio idėjų prieštaravimų virtinėje. I. Ignatavičius subtiliai praskleidžia savo herojaus vidinį pasaulį, atveria jo intymiąsias sritis, rodo jo prigimties, charakterio slėpinius bei tremties sąlygų suponuotus mąstysenos ir elgsenos prieštaravimus, dvilypumus, siekia juos suvokti, apmąstyti. Fiziologinio brendimo „nuogybės“ niekur pasakojime netampa savitikslių, bet yra kultūringai apgaubiamos kilniuojančiu Itakio gyvenimo siekiu, — tapti rašytoju, tapti Žmogumi (tai jo motinos priesakas), kada nors pargabenti į Tėvynę jos palaikus...

Ispūdinga pasakotojo Itakio psichologinė saviraiška perpinta gan plačia tremtinių gyvenimo Sibire panorama, ryškiais tautiečių ir kitataučių charakteriais. Iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, kad realistinis-epinis apysakos klotas gana eskiškas, kad slystama tikrovės paviršiumi, tačiau toks ispūdis apgaulingas; I. Ignatavičius nupiešta tremtinių ir vietinių gyventojų buitis turi ant-rąjį, potekstinį sluoksnį, kurį pradėjus kedenti ryškėja gilusis, sakytum, būtiniis gyvenimo klotas. Sukrečiantis pasakojimas apie buvusį dvarininką, intelektualą Milašų, kurio likimu autorius paliečia F. Dostojevskį, L. Tolstoj pamėgtą žmogaus nuopolio ir dvasinio prisikėlimo temą.

Milašius tremtį priima kaip Dievo bausmę už savo jaunystės valiūkavimus, nuodėmes. Jis sąmoningai eina ant „ešafoto“ — nesisaugo nuo šalčio, mažai valgo, sekmdieniais ir per religines šventes nesutinka dirbti ir visą laiką meldžiasi, skaito

**„Staiga apačioje išvystu
Jurmės vaga judančius
du žmones. Sėdi
valtelėje, čia vadinamoje
oblasoku, ir pakaitom
irkluoja. Jiedu plaukia,
plaukia! Saulė užlieja
slėnį nežemišku grožiu.
Siela nejučiomis
suklinka: „AŠ ESU!“
Esu čia
ir dabar! Geidžiu jaus-
ti laimę, kokią jaučia
vyras ir moteris vie-
ni du tame bekraš-
čiame pasaulyje...“**

Šventąjį Raštą. Jo elgesys, jo laikysena ir išvaizda daro didelį įspūdį jaunajam Itakiui, kuris pamato, jog net ekstremaliose sąlygose galima išsaugoti asmenybės orumą... Greta Milašiaus meninio svaramo požiūriu statytinas pasakotojo Itakio motinos paveikslas. Šią šviesią ir išmintingą lietuvių moterį, visur kaip Dievo Apvaizda saugojusią savo sūnų, laukusią iš jo „didelio Žmogaus“, greitai sugraūžia vėžys, sukandžioja kraugeriai mašalai ir ji miršta. Puslapiai apie jos ligą, sūnaus troškimą ją išgydyti, jos laidotuves kupini skausmo, jautrumo, meilės, tvirtos sūnaus priesaikos kada nors pargabenti jos palaikus į Lietuvą. Kilnių žmonių būta ir tarp kitataučių. Vienas jų — ukrainietis Volodėmiras, įsimylėjęs Gerulį Alytę, o savo beviltišką meilę aprašęs romantiškais eiliuotais laiškais. Įdomiai pavaizduota brolių Alio ir Vido Gerulių varžytuvės dėl Itakio sesers Alytės. Eilėraščiai, laišakai, orus, džentelmeniškas požiūris į merginą, — visas šis meilės „kovų arsenalas“ nebuvo išblėsęs net Sibire. Įdomu dar tai, kad tolimajame Sibire ataidi ir rezistencinės kovos atgarsiai, pasigirdę partizano Vyto ir jo mylimosios Vladutės istorijoje, gal kiek sudetektyvintoje. Ekstremalios gyvenimo sąlygos, kaip žaizdras, patikrina asmenybių tvirtumą, vertybių tikrumą.

Štai tokį platų mūsų tautiečių tremties vaizdą regime I. Ignatavičiaus apysakoje. Ji užbaigiama ilgai lauktąja žinia apie paleidimą iš nelaisvės, kelionės į Lietuvą, sugrįžimo, vietos bei darbo ieškojimo, susitikimo ir išsiskyrimo su Beata, pažinties su lietuvių kalbos ir literatūros mokytoja, vedybomis su ja, specialybės rinkimosi, mintimis apie rašytojo kelią...

Po 23 metų Izidorius Ignatavičius pasiruošė moraliniam žygdarbiui ir, įveikęs šimtus kliūčių, parsivežė Motinos palaikus į Lietuvą. Garbingai įvykdė Motinai duotą priesaiką. Tai buvo 1976-aisiais metais. Jau laisvoje Lietuvoje dokumentinėje apysakoje *Pomirtinis krovins* jis išpūdingai aprašė tai, kas tada sovietmety, atrodo, buvo neįmanoma padaryti. Po to Izidorius Ignatavičius parašė dar keletą įdomių knygų, tarp jų ir čia plačiau aptartą apysaką. Tapo Rašytoju, — išsipildė ir pagrindinė jaunystės svajonė.

Izidorius Ignatavičius. *Bet širdies nepavogė*, apysaka. Leidykla „Trys žvaigždutės“, Vilnius, 2006. □

Arkljo Dominyko kelionė į žvaigždes

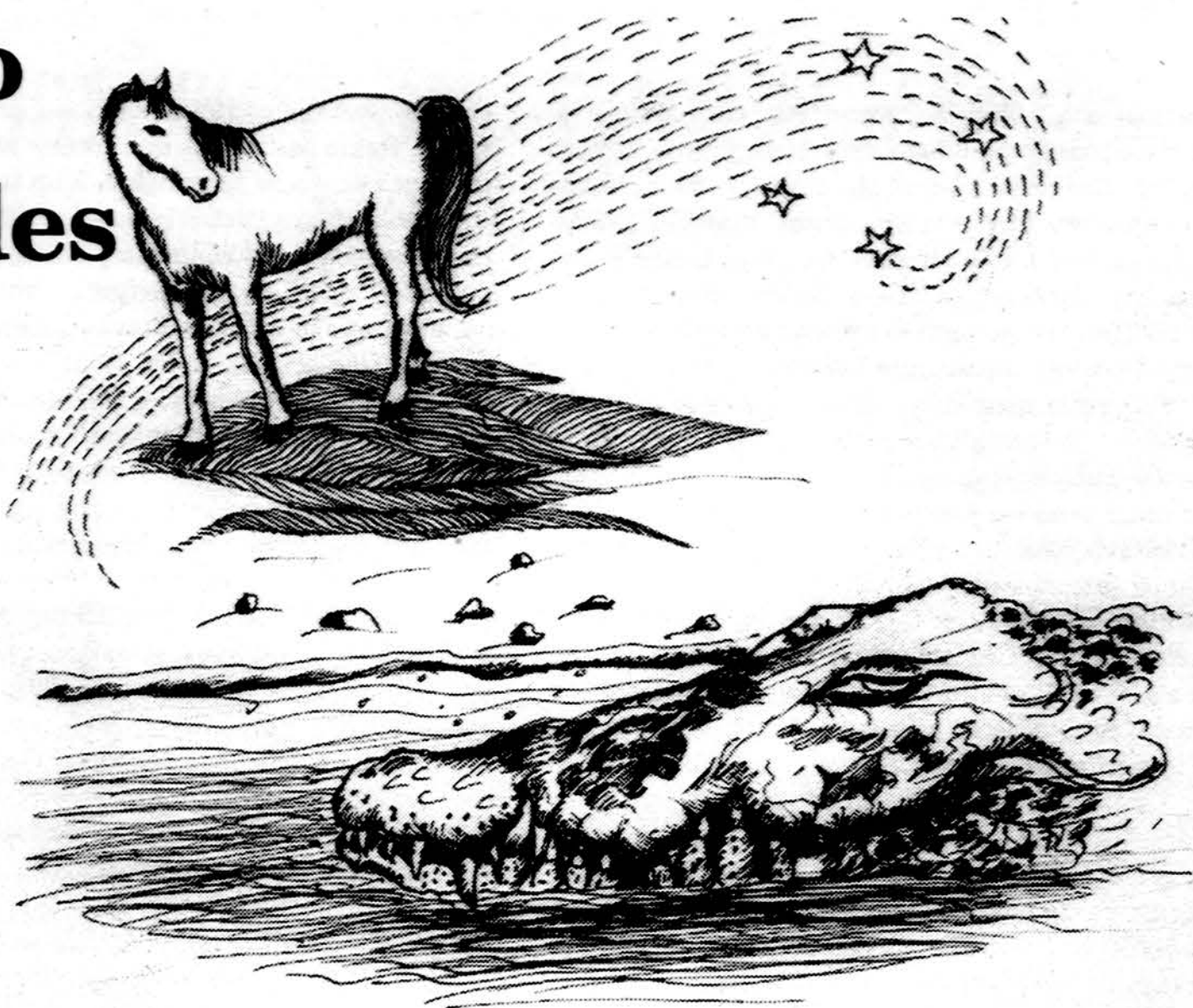
PASAKA
SUAUGUSIEMS (7)

Pasakoja

Vytautas V. Landsbergis

Iliustracijomis lydi

dail. Zita Sodeikienė

DOMINYKAS SATURNE

Į Saturną Dominykas keliavo kokį kosminį pusvalandį. Nulipęs nuo švytinčio takelio į šią, dar nepažįstamą planetą, Dominykas įdėmiai ją apuostė ir apžiūrėjo. Aplinkui tvyrojo mirtina tyła, tik iš tolimos sklido graudus knarkimas. Tad nutarė kosmonautas nukeliauti ton pusėn ir išsiaiškinti, koks tai garsas?

Nurisnojęs keletą kilometrų, arklis pribėgo pilką sustingusią upę, kurios viduryje knarkė milžiniškas krokodilas.

Atleiskit, jūsų vardas tikriausiai Saturnas? — paklausė Dominykas.

Mieganti pabaisa atmerkė vieną akį ir suburbuliavo:

O tu kas toks? Ko atkeliavai ir kodėl mane žadini?

Esu kosminis keliautojas arklis Dominykas. Atleiskit, kad pažadinau, bet man sakė, kad čia manęs jau kažkas laukia...

Niekas čia tavęs nelaukia!

Atsiprašau, bet man Jupiteris taip sakė!

Jei Jupiteris sakė, tai kita šneka, — suniurzgė nepatenkintas krokodilas, — su juo geriau nesi-

ginčyt! Ko reikia iš manęs, sakyk greičiau, nes labai noriu miego...

Matote, aš keliauju į žvaigždes. O pakeliui dar aplankau ir susipažįstu su visom planetom, kurias tik pakeliui sutinku.

Nieko įdomaus čia nerasi, — niūriai atsiduso krokodilas, — gali keliauti toliau.

Netrukdyk man miegoti...

O kodėl jūs toks piktas ir liūdnas, gal jūsų širdį slegia koks nors rūpestis? — pasiteiravo gerasis Dominykas, — jeigu pasipasakotumėt, gal palengvėtų?

Slegia, dar ir kaip slegia, — skaudžiai sumaurojo krokodilas ir iš jo akių ištryško dvi didelės krokodilo ašaros, — aš esu prakeiktas ir ištremtas į šią planetą, kadangi kažkada suėdžiau savo vaikus.

Savo vaikus, koks siaubas! — pasibaisėjo Dominykas, — ir kam gi reikėjo juos esti? Neturėjot ką valgyt ar labai skanūs buvo?

Oi, ilga istorija, — nenoriai porino Saturno šeimininkas, — kadaise aš buvau galingas ir stiprus dangaus kunigaikštis, kaip ir mano tėvas — Jupiteris. Bet man tos dangiškos valdžios buvo per maža ir kartą aš nutariau savo tėvą nugalaboti. Pasigaminau meteoritų patranką ir ėmiau

bombarduoti Jupiterio planetą... Bet tėvo nugalėti nepavyko, jis pasirodė esąs gudresnis ir jo strėlės stipresnės už manusius meteoritus...

Mane nugalėjęs, galingasis Jupiteris pasakė seniai žinojęs, kad taip vieną dieną atsitiks, kad mudu kariausim... Apie tai jį buvo perspėjusios žvaigždės. Tąsyk aš išgirdau ir kitą baisią žvaigždžių pranašystę — kaip aš bandžiau nužudyti savo tėvą, taip ir mane ateity bandys nudobti mano vaikai!

Koks siaubas, — su užuojauta sušnibždėjo Dominykas, — na ir kaip? Ar pasitvirtino žvaigždžių pranašytė? Kaip pasielgė tamstos vaikai?

Ne jie pasielgė, o aš, — apsisverkę krokodilas, — išsigandęs, kad mano vaikai vieną dieną susimokys mane užmušti, aš nutariau pirmas juos sudoroti — ir sugrįžęs namo vieną naktį surijau savo vaikus.

Tai sužinojęs galingasis Jupiteris užsirūstino dar labiau ir prakeikė mane iki amžių pabaigos, paversdamas krokodilu. O paskui ištremė į šią nykią planetą ir liepė saugoti mirusiųjų karalystę.

Skaudi istorija, — su ašaromis akyse atsiduso Dominykas, — ir negi niekas nebegali jums padėti?

O aš ir nenoriu, kad man kas padėtų... Kiekvienas turi gauti atlygį už savo darbus, — suniurzgė krokodilas, — be to, pragyvenus šioj planetoj tiek tūkstančių metų, man čia jau visiškai patinka. Pripratau...

Tai pasakęs krokodilas nusižiovavo ir vėl ėmė nirti į savo minčių dumblo upę.

Keliauk toliau, žingeidusis gyvuly, — atsisveikinamas sumurmėjo krokodilas, — Iki pasimatymo.

— Kaip tai „iki pasimatymo“, — nustebo Dominykas. — Į šią planetą aš tikriausiai niekad nebeužsiuksiu, nes čia labai liūdna.

Matomės ne paskutinį kartą! Šioje planetoje mudu dar susitiksime, kai keliausi į mirusiųjų karalystę. Ta karalystė yra aukštai žvaigždėse... O aš esu keltininkas, kuris po mirties perkelia Anapus — per Užmaršties upę, — paaiškino Saturnas ir niūriai pajuokavo, — taigi, lik sveikas! Iki pasimatymo, kai būsi jau nebesveikas ir nebegyvas!

Čia Dominykas prisiminė vaikystės pasakas ir savo močiutę Domicelę, kuri jam pasakodavusi, kad kada nors, kai mes jau kilsime į dangų pas Dievą, pirmiausia turėsime perplaukti Užmaršties upę. Ir į kitą krantą, anot močiutės pasakų, mus perkels Danguos keltininkas. Bet Dominykas niekada neįsivaizdavo, kad tas keltininkas — tai krokodilas!

Tai prisiminęs Dominykas atsisveikino su liūdnuoju Saturnu ir kiekvienas pasuko savo keliais — Dominykas nutapeno spindinčiu siūleliu — Urano, o Saturnas vėl nugrimzdo į pilką Užmaršties upės dumblą, stengdamasis neprisiminti kadaise suėstų savo vaikų... □

ROMANO KONKURAS

Draugo dienraštis skelbia romano konkursą.

Konkurso sąlygos:

konkursui siunčiami tik tie romano rankraščiai,

kurie dar nebuvo skelbti, spausdinti.

Rankraščiai, ne ilgesni kaip 300 psl.,

turi būti parašyti mašinėle ar kompiuteriu lietuviškai.

Romaną pasirašyti slapyvardžiu.

Atskirame voke parašyti pavardę, vardą, telefoną.

Voką užklijuoti ir ant jo parašyti slapyvardį, kartu su rankraščiu atsiųsti šiuo adresu:

Draugas (Romano konkursui),

4545 W. 63rd Street,

Chicago, IL 60629 USA.

Rankraščiai nebus grąžinami. Todėl prašoma pasilaikyti kopiją.

Rankraščiai turi pasiekti *Draugą* iki 2008 m. balandžio 30 d.

Draugas pasilieka teisę atsiųstą romaną ar jo dalį spausdinti dienraštyje.

Romano tema: laisva, neapibrėžta.

Premijos dydis: 2,000 dolerių.

Mecenatai: Jim ir Gražina Liautaud.